

פרשת פקודי

הרב אמנון בזק

פרוכת הקודש ופרוכת המסך

באו לקבוע את סדר הפעולות, אלא רק לבאר את תפקידה של הפרוכת: "לא יצונו עתה שיעשה כסדר הזה... אבל הענין שיצוה אותו הכתוב שישים הפרוכת תחת הקרסים כדי שיהא הארון שמה מבית לפרוכת, ותבדיל הפרוכת בין הקדש ובין קדש הקדשים". אך עדיין קשה: מדוע בכל זאת נראה מפשט הכתוב שהכוונה גם לסדר הפעולות?

ב. שני התפקידים של הפרוכת

ייתכן שההבדל בין הפרשות מבטא הבדל בין שני תפקידים שונים של הפרוכת. בפרשת תרומה ייעודה של הפרוכת הוא "והבדילה הפרוכת לכם בין הקדש ובין קדש הקדשים", וכדברי רשב"ם: "לשון מחיצה והבדלה בין בית לבית". הפרוכת מסמנת את קו הגבול שבין שני חלקי הבית – כמו הקרסים, שתחתם היא מונחת, המסמנים את הגבול הזה בגג המשכן. לפי זה, מובן שפריסת הפרוכת קודמת להכנסת הארון: כל עוד לא הוגדר קודש הקודשים על ידי הפרוכת, אי אפשר להכניס את הארון, שהרי המקום המיועד לו טרם הוגדר.¹

בפרשת פקודי, לעומת זאת, תפקיד הפרוכת הוא "ויסוף על ארון העדות", דהיינו שמירה מיוחדת על הארון, וכדברי רש"י בפירושו לפרשתנו: "וספת על הארון – לשון הגנה, שהרי מחיצה היתה" (מ', ג). לפי זה, אין שום משמעות לפריסת הפרוכת בטרם הובא הארון, שעליו היא סוככת!

שני תפקידיה של הפרוכת מתבטאים בשני שמותיה. בפרשתנו היא קרויה "פרוכת המסך", והדבר מתאים לתפקידה בפרשה: "ויסוף על ארון העדות". אבל הפרוכת נקראת גם "פרוכת הקדש" (ויקרא ד', ו), ושם זה הולם את תפקידה בפרשת תרומה: "והבדילה הפרוכת לכם בין הקדש ובין קדש הקדשים". לתפקידה של הפרוכת בהגנת הארון יש ביטוי מיוחד במדבר ד', ה: "ובא אהרן ובניו בנסע המחנה והורדו את פרוכת המסך וכסו בה את ארון העדות"; ולא ייפלא שהיא מכונה שם "פרוכת המסך".

א. הסתירה

ספר שמות מסתיים בתיאור הקמת המשכן, ושוב חוזרת התורה על פרטי המשכן וכליו. כדרכן של חזרות בתורה, גם כאן אנו מוצאים כמה הבדלים משמעותיים בין המסופר בפרשתנו לבין הנאמר בפרשות הקודמות. עיוננו יעסוק בפרוכת, המבדילה בין הקודש ובין קודש הקודשים, ובהבדלים שבין שתי הפרשות בעניינה.

נפתח בסתירה הנוגעת לסדר הפעולות בהקמת המשכן: האם מכניסים תחילה את הארון לקודש הקודשים ואחר כך פורסים את הפרוכת, או שמא פורסים תחילה את הפרוכת ורק אחר כך מכניסים את הארון?

בפרשת תרומה נאמר:

וְעָשִׂיתָ פְּרוֹכֶת תְּכָלֵת וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי וְיָשׁוּב מִשְׁזָר... וְנִתְּתָהּ אֶת הַפְּרוֹכֶת תַּחַת הַקְּרָסִים וְהִבֵּאתָ שָׁמָּה מִבֵּית לַפְּרוֹכֶת אֶת אֲרוֹן הָעֵדוּת וְהִבְדִּילָה הַפְּרוֹכֶת לָכֶם בֵּין הַקֹּדֶשׁ וּבֵין קֹדֶשׁ הַקֹּדְשִׁים. וְנִתְּתָה אֶת הַכַּפָּרֶת עַל אֲרוֹן הָעֵדוּת בְּקֹדֶשׁ הַקֹּדְשִׁים. וְשָׂמֶתָ אֶת הַשְּׁלֶחַן מִחוּץ לַפְּרוֹכֶת וְאֶת הַמִּנְרָה נֹכַח הַשְּׁלֶחַן עַל צֶלַע הַמִּשְׁכָּן תִּימְנָה וְהַשְּׁלֶחַן תִּתֵּן עַל צֶלַע צְפוֹן

(כ"ו, לא-לה).

משמע שבתחילה שמים את הפרוכת, אחר כך מביאים לקודש הקודשים ("מבית לפרוכת") את ארון העדות, ולבסוף נותנים את הכפורת על הארון.

ואולם, בביצוע בפועל בפרשתנו נאמר בדיוק ההפך, והשינוי ניכר פעמיים. הראשונה – בציווי על הקמת המשכן:

בַּיּוֹם הַחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ תִּקְּמוּ אֶת מִשְׁכַּן אֹהֶל מוֹעֵד. וְשָׂמֶתָ שָׁם אֶת אֲרוֹן הָעֵדוּת וְסִכַּתָּ עַל הָאָרֶץ אֶת הַפְּרוֹכֶת

(מ', ב-ג).

נראה מכאן שמשה צריך לשים תחילה את הארון, ורק לאחר מכן לסוכך עליו בפרוכת. וכן נאמר בביצוע:

וַיִּקַּח וַיִּתֵּן אֶת הָעֵדוּת אֶל הָאָרֶץ וַיִּשֶׂם אֶת הַבַּדִּים עַל הָאָרֶץ וַיִּתֵּן אֶת הַכַּפָּרֶת עַל הָאָרֶץ מִלְּמַעְלָה. וַיָּבֵא אֶת הָאָרֶץ אֶל הַמִּשְׁכָּן וַיִּשֶׂם אֶת פְּרוֹכֶת הַמִּסָּךְ וַיִּסֹּף עַל אֲרוֹן הָעֵדוּת כַּאֲשֶׁר צִוָּה ה' אֶת מֹשֶׁה

(שם, כ-כא).

משמע שבתחילה הניח משה את הכפורת על הארון והביא את הארון למקומו, ורק אחר כך שם את הפרוכת.

כיצד ניתן ליישב סתירה זו? הרמב"ן (בפירושו על כ"ו, לג-לד) סבור שהפסוקים בפרשת תרומה ("וניתתה את הפרוכת תחת הקרסים והבאת שמה מבית לפרוכת את ארון העדות") לא

1 פן זה של הפרוכת – הגדרת מקום קודש הקודשים – בולט במיוחד בפרשת עבודת הכהן הגדול ביום הכיפורים: "ויאמר ה' אל משה דבר אל אהרן אחיך ואל יבא בכל עת אל הקדש מבית לפרוכת אל פני הכפרת אשר על הארון ולא ימות כי בענן אראה על הכפרת... ולקח מלא המחתה גחלי אש מעל המזבח מלפני ה' ומלא חפניו קטרת סמים דקה והביא מבית לפרוכת... ושחט את שיעיר החטאת אשר לעם והביא את דמו אל מבית לפרוכת..." (ויקרא ט"ז, ב, יב, טו). וכיוצא בזה נאמר בהגדרת משמרתם של הכהנים בפרשת קרח: "וניתתה ונגיד אתך תשמרו את כהנתכם לכל דבר המזבח ולמבית לפרוכת ועבדתם עבדת מתנה אתן את כהנתכם והזר הקרב יומת" (במדבר י"ח, ז). בכל הפסוקים הללו לא נאמר כלל השם 'קודש הקודשים', אלא רק "מבית לפרוכת"!

שתי פרוכות. הגמרא שם (נא ע"ב) שואלת על שיטת חכמים: "שפיר קאמר להו רבי יוסי לרבנן!". ותשובתה: "ורבנן אמרי לך: הני מילי במשכן, אבל במקדש שני, כיון דלא הואי אמה טרקסין, ובמקדש ראשון הוא דהואי, ואיסתפקא להו לרבנן בקדושתיה אי כלפנים אי כלחוץ, ועבוד שתי פרוכות".⁴ לפי דברי הגמרא, בבית המקדש אכן היו שתי פרוכות! אמנם הגמרא נותנת לכך נימוק טכני: הספק בדבר זהותה של אותה אמה שהפרידה בין הקודש ובין קודש הקודשים. אך ייתכן מאוד שבפועל ייצגו שתי הפרוכות את שני הפנים של הפרוכת: אחת שימשה כ"פרכת המסך", וחברתה כ"פרכת הקדש".⁵

ג. היצירתיות בעשיית הפרוכת

לתפקידה של הפרוכת על פי פרשת תרומה יש ביטוי נוסף. פרשת תרומה מתארת את תבנית המשכן בשלושה חלקים עיקריים: תחילה בא הציווי על עשיית כלי המשכן – הארון, השולחן והמנורה (כ"ה, ה, י-מ); לאחר מכן בא הציווי על המבנה – היריעות והקרשים (כ"ו, א-ב); ולבסוף – הציווי על המזבח החיצון (כ"ז, א-ח). בסיום הפרשה מתואר מבנה החצר (שם, ט-יט). בין הציווי על שלושת חלקי המשכן לבין הציווי על החצר יש הבדל חשוב. בתחילת הפרשה הקב"ה אומר למשה לעשות את המשכן וכליו "ככל אשר אני מראה אותך את תבנית המשכן ואת תבנית כל כליו וכן תעשה" (כ"ה, ט), וכדברי רשב"ם: "ככל הדמויות של כלים ושל בניינים הראה לו ממש הקב"ה למשה". ואכן, שלושת החלקים הראשונים חותמים בחזרה על עיקרון זה: בסוף החלק הראשון, בסיום הציווי על כלי המשכן, נאמר "וראה ועשה בתבניתם אשר אתה מראה בהר" (שם, מ); בסוף החלק השני, לאחר תיאור היריעות והקרשים, נאמר "והקמת את המשכן כמשפטו אשר הראית בהר" (כ"ו, ב); ובסוף החלק השלישי, לאחר הציווי על עשיית המזבח החיצון, נאמר שוב "כאשר הראה אתך בהר פן יעשה" (כ"ז, ח). בחצר, לעומת זאת, לא נזכר ציווי זה, שהרי ההדגשה שיש לעשות את הדברים בדיוק כפי שראה משה בסיני נאמרה רק על המשכן וכליו, ולא על החצר.

ואולם, בסקירה שהבאנו דילגנו על פרשייה אחת: פרשת הפרוכת (כ"ו, לא-לז), המובאת בין הציווי על מבנה המשכן (היריעות והקרשים) ובין הציווי על המזבח החיצון. לכאורה הפרוכת היא חלק ממבנה המשכן. אלא שכאמור, הפסוק המסכם את תיאור מבנה המשכן – "והקמת את המשכן

נמצאנו למדים ששתי הפרשות מבטאות שתי בחינות בפרוכת. על פי הבחינה של פרשת תרומה, היה ראוי לשים תחילה את הפרוכת, ורק אחר כך להביא את הארון אל מקומו. אבל בפועל נעשו הדברים על פי הבחינה של פרשת פקודי, וכדי שהפרוכת תשמש כ"פרכת המסך", הובא הארון תחילה. מה טעמו של דבר זה? מדוע הכריעה בחינת "פרכת המסך" את בחינת "פרכת הקדש"?

נראה שהסיבה לכך פשוטה. כאמור, "פרכת הקדש" מבדילה בין הקודש ובין קודש הקודשים. אלא שאת התפקיד הזה כבר ממלא רכיב אחר במשכן: "וְנִתְּתָה אֶת הַפְּרֹכֶת תַּחַת הַקְּרָסִים". הקרסים המחברים בין שתי מחברות היריעות התחתונות מסמנים בעצם מיקומם את ההבדלה הזאת.² ניתן אפוא לומר שמקום קודש הקודשים כבר תוחם והוגדר על ידי הקרסים, והפרוכת רק מחזקת ומדגישה את התיחום הזה. אשר על כן, כשנוצרה סתירה בין שני תפקידי הפרוכת, הייתה ידה של "פרכת המסך" על העליונה: כעין בדיעבד 'ויתרה' התורה על המשמעות הסמלית של "פרכת הקדש", המצוינת בלאו הכי על ידי הקרסים, והעדיפה על פניה את בחינת "פרכת המסך", שיכולה להתבטא רק כשהארון כבר במקומו.³

אפשרות מעניינת בדבר ביטוי לתפקידה הכפול של הפרוכת הלכה למעשה עולה מדברי המשנה במסכת יומא (פ"ה מ"א) על דרך כניסתו של הכהן הגדול לקודש הקודשים ביום הכיפורים:

היה מהלך בהיכל עד שמגיע לבין שתי הפרוכת המבדילות בין הקדש ובין קדש הקדשים, וביניהן אמה. ר' יוסי אומר: לא היתה שם אלא פרוכת אחת בלבד, שנאמר 'והבדילה הפרוכת לכם בין הקדש ובין קדש הקדשים'.

המשנה מביאה מחלוקת תנאים אם הייתה במקדש פרוכת אחת, כפי שלמד רבי יוסי מן האמור במשכן, או שמא היו

2 היריעות התחתונות, המכונות "משכן" (ראה שיעורנו לפרשת תרומה דהשתא), היו עשר יריעות ברוחב ארבע אמות. הן חולקו לשתי מחברות, 5 יריעות בכל מחברת, 20 אמה אורך כל מחברת – 40 אמה אורך בסך הכול. אורך המשכן היה 30 אמה. כשפרסו עליו את היריעות, כיסתה מחברת אחת – מפתח המשכן ועד הקרסים – את 20 האמות של הקודש, ואילו יריעות המחברת השנייה כיסו את 10 האמות של גג קודש הקודשים ו-10 אמות בקרשים שמאחוריו. הרי שהקרסים עמדו בדיוק מעל הקו המבדיל בין הקודש ובין קודש הקודשים, 20 אמה מפתח המשכן.

3 על פי זה ניתן להוסיף, ששני הפנים שבפרוכת קיימים גם ביריעות התחתונות עצמן. מצד אחד, תפקידי היריעות התחתונות להיות "משכן" – גג למבנה שהשכינה שורה בו: כשם ש"פרכת המסך" סוככת על הארון מן הצד, כך סוככות היריעות על הארון מלמעלה. מצד שני, חלוקת היריעות לשתי מחברות, שהקרסים המחברים אותן מסמנים את הגבול בין הקודש ובין קודש הקודשים (עייין בהערה הקודמת), מזכירה את "פרכת הקדש", המבדילה בין הקודש ובין קודש הקודשים. ואכן, הן הפרוכת הן היריעות התחתונות היו עשויות "שש משזר ותכלת וארגמן ותולעת שני קרבים" (ל"ו, ח; וראה שם, לה בעניין הפרוכת). [אמנם גם המסך שבפתח האוהל היה "תכלת וארגמן ותולעת שני ושש משזר" (ל"ו, לז), אך לא היו בו "קרבים"; רק הפרוכת, שהיא חלק מקודש הקודשים, מסמלת בעשייתה גם את הכרובים שהיא סוככת עליהם.]

4 בבית ראשון הפסיק בין הקודש ובין קודש הקודשים כותל ברוחב אמה (המכונה "אמה טרקסין"). בית שני היה גבוה הרבה יותר מבית ראשון, ולא היה אפשר לבנות כותל צר כל כך בגובה זה, לפיכך עשו במקומו שתי פרוכות, שהיו רחוקות זו מזו אמה, אך זהותה של אותה אמה – האם היא מן הקודש, או שמא מקודש הקודשים – הייתה מונחת בספק (עייין רש"י שם).

5 ואולי יש מקום להצעה נועזת יותר. על דרך הפשט יכלו חכמים להשיב לרבי יוסי כי יש פסוק אחר: "וְשָׂמֶת שָׁם אֶת אֲרוֹן הָעֵדוּת וְסִפֶּתָה עַל הָאָרֶץ אֶת הַפְּרֹכֶת", וממנו ניתן להסיק שגם במשכן הייתה עוד פרוכת אחרת. לפי הצעה זו, מחלוקת התנאים נוגעת גם למשכן, ולא רק לבית המקדש!

כְּמִשְׁפָּטוֹ אֲשֶׁר הִרְאִיתָ בְּהָרָה" (כ"ו, ל) – מופיע בסיום הציווי על היריעות והקרשים, ופרשיית הפרוכת אינה בכללו; משמע שדין הפרוכת כדין החצר, ועשייתה אינה מוגבלת לתבנית מדויקת שהראה ה' למשה בסיני. מה טעמו של הבדל זה בין הפרוכת ובין שאר חלקי המשכן?

נראה שהבחנה זו נובעת מהבדל בולט אחר בין הפרוכת לבין יתר חלקי המשכן. בפתחת פרשת תרומה אומר ה' למשה: "דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּקְחוּ לִי תְרוּמָה" (כ"ה, ב), ומטרת התרומה: "וַיַּעֲשׂוּ לִי מִקְדָּשׁ וְשִׁכְנֹתַי בְּתוֹכְכֶם" (שם, ח). המשכן נועד להיות מקום השראת השכינה, ולכן יש להדגיש שכל מה שקשור לכך ייעשה בתבנית המדויקת שציווה ה', ללא כל מעורבות אנושית בתכנון. רק חלק אחד במשכן אינו מיועד לקב"ה: הפרוכת, שלפי הבחינה של פרשת תרומה מטרתה "וְהַבְדִּילָהּ הַפְּרֻכֶת לָכֶם בֵּין הַקֹּדֶשׁ וּבֵין קֹדֶשׁ הַקֹּדְשִׁים" (כ"ו, ג). הפרוכת מיועדת לבני ישראל, שיבדילו בין התחומים השונים. אשר על כן, יש מקום ליצירתיות אנושית בעשייתה, ורק תבניתה הכללית נמסרת.

ואולם, בסיכום כל מלאכת המשכן בפרשתנו נאמר: "כָּל־אֲשֶׁר צִוָּה ה' אֶת מֹשֶׁה כִּן עָשׂוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת כָּל הָעֲבֹדָה. וַיֵּרָא מֹשֶׁה אֶת כָּל הַמְּלָאכָה וְהִנֵּה עָשׂוּ אֹתָהּ כַּאֲשֶׁר צִוָּה ה' כִּן עָשׂוּ וַיְבָרֶךְ אֹתָם מֹשֶׁה" (ל"ט, מב-מג).⁶ מכאן ניתן להסיק שהפרוכת – שתפקידה בפרשות אלו להיות "פרכת המסך", ולא רק אמצעי הבדלה עבור בני ישראל – נעשתה כשאר כל הכלים (ואכן, "פרכת המסך" נזכרת ברשימת כל רכיבי המשכן שלפני פסוקי סיכום אלו). נמצאת אומר: בעשיית "פרכת הקדש" הונח מקום ליצירתיות אנושית, אבל "פרכת המסך" נעשתה בדיוק כאשר ציווה ה' את משה.

6 בפרשות ויקהל ופקודי נשמטת דרך קבע האמירה על עשיית הדברים כמו שהראה ה' את משה (עייין במיוחד ל"ז, כד; ל"ו, לד; ל"ח, ז), ובמקומה חוזר בפרשתנו שוב ושוב הביטוי "כַּאֲשֶׁר צִוָּה ה' אֶת מֹשֶׁה".